



**بررسی تجربه بانکداری اسلامی در
بانک گرامین بنگلادش**

حسن فلاحتی محمودآبادی*

* دانشجوی کارشناسی ارشد، مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران

چکیده

از مهم‌ترین اهداف نظام اقتصاد اسلامی، از بین بردن فقر در جامعه اسلامی و ریشه کردن آن است. بانک‌های جامعه اسلامی نیز به‌عنوان زیرمجموعه بزرگی از نظام اقتصاد اسلامی، وظیفه مهمی در تخصیص مناسب منابع دارند، تا اهداف این نظام محقق شود. از این رو برای اجرای نظام بانکداری اسلامی، در کشور، به شناخت زیرساخت‌ها و استفاده از تجارب سایر کشورهای اسلامی در این زمینه نیاز است. همچنین با استفاده از این تجربیات در سایر نقاط جهان می‌توان با الگوبرداری مناسب و خلق ابزارهای جدید و یا تغییرات لازم در ابزارهای موجود در اجرای نظام بانکداری اسلامی در کشورمان گامی اساسی برداشت.

از دیگر اهداف نظام اقتصاد اسلامی، توزیع عادلانه ثروت و درآمد است. به‌طوری‌که در احادیث و روایات اسلامی و آیات قرآن (کتاب مقدس مسلمانان) سفارش به فقرا در جامعه اسلامی تأکید زیادی شده است. بنابراین با استقرار این نظام، سطح عمومی رفاه جامعه بالا می‌رود و به تبع آن فقر از کشور ریشه‌کن خواهد شد. ابتکاری که دکتر محمد یونس در بنگلادش با راه‌اندازی بانک گرامین و پرداخت تسهیلات خرد به نیازمندان و فقرا، از جمله آموزش‌های لازم، برای قبل و بعد از پرداخت تسهیلات و عدم درخواست وثیقه و ضامن برای تسهیلات پرداختی انجام داده است. باعث به‌وجود آمدن افزایش سطح رفاه عمومی جامعه، خودباوری فقرا، ایجاد اشتغال و ... شده، که سهم بسزایی در کاهش فقر داشته است. بنابراین می‌توان با فراهم ساختن زیرساخت‌های هم‌کنترلی اجتماعی در کشور و استفاده از راهکارهای کاهش وثیقه، مانند وثیقه فشار، پرداخت تسهیلات به گروه به‌جای فرد و آموزش تسهیلات گیرندگان قبل و بعد از اخذ تسهیلات، دامنه وسیعی از پرداخت تسهیلات خرد را اجرایی کرد، که این امر باعث افزایش رفاه جامعه، کاهش بیکاری و توزیع عادلانه منابع خواهد شد.

این مقاله با روش توصیفی به بررسی عوامل موفقیت بانک گرامین می‌پردازد و این بانک را از نظر نحوه جذب منابع، تخصیص منابع و خدمات بانک گرامین مورد کنکاش و بررسی قرار می‌دهد.

واژگان کلیدی: گرامین بانک، تخصیص منابع، بانکداری فقرا، بانکداری اسلامی، وام و تسهیلات.

مقدمه

انسان از نظر دیدگاه اقتصاد اسلامی محور تمام فعالیت‌های اقتصادی است و تأکید می‌کند که تمامی ابزار و وسایل تولید، منابع و نهاده‌های تولید و سرمایه (اعم از فیزیکی و انسانی) در اختیار انسان است تا از آن بهره‌برد و به فعالیت‌های اقتصادی روی بیاورد و پس از پرداخت حق‌الاجاره هر یک از نهاده‌های تولید، به کسب درآمد و سود پردازد. در این میان بسیاری از افراد به‌علت ناتوانایی در تهیه وثیقه برای دریافت تسهیلات بانکی، قادر نخواهند بود برای راه‌اندازی کارگاه‌های کوچک و فعالیت‌های خرد اقتصادی از بانک‌ها تسهیلات دریافت کنند و چنانچه تسهیلاتی دریافت کنند بدون مشاوره و حمایت افراد متخصص از این تسهیلات بهره‌مفیدی نخواهند برد و حتی گاهی به ورشکستگی آنان نیز منجر می‌شود. شایسته است برای دستیابی به اهداف عالی نظام بانکداری اسلامی و از بین بردن فقر، ضمن توجه به آموزش‌های لازم به تسهیلات‌گیرندگان و اصل نظارت بر فعالیت‌های آنان، از دیگر افراد جامعه برای کنترل و پرداخت اقساط به‌موقع آن اشخاص استفاده شود. این کار با گروه‌بندی افراد در گروه‌های مختلف، سازمان‌های مختلف، تعاونی‌ها و ... قادر به انجام خواهد بود. برای این منظور می‌توان از ابزارهای تشویقی مانند: تسهیلات با نرخ کم‌تر، وام‌های قرض‌الحسنه و غیره استفاده کرد. همچنین بهتر است پرداخت تسهیلات خرد در دستور کار بانک‌ها قرار گیرد که البته این موضوع در سال جاری توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به شعب بانک‌ها به‌عنوان هدف سال ۱۳۹۴ ابلاغ شده است. در این مقاله ضمن بررسی علل موفقیت بانک گرامین در پرداخت تسهیلات خرد و سایر خدمات به افراد فقیر کشور بنگلادش و نگرفتن وثیقه در تسهیلات پرداختی که منجر به بازگشت به‌موقع حدود ۹۸ درصد تسهیلات پرداختی شده است، به مقایسه بانکداری متعارف با بانک گرامین پرداخته می‌شود و در ادامه پیشنهادها برای لازم‌ارائه می‌شود.

۱- آشنایی با کشور بنگلادش

جمهوری خلق بنگلادش واقع در جنوب قاره آسیا است. از شمال و شرق و غرب به هندوستان و از جنوب شرقی به کشور برمه محدود شده است و در قسمت جنوبی آن خلیج

بنگال قرار دارد، پایتخت کشور بنگلادش داکا است با مساحت ۱۴۷,۵۷۰ کیلومتر مربع و جمعیت آن حدود ۱۵۰,۴۴۸,۳۴۰ نفر است، به نسبت وسعت تراکم آن، دارای جمعیت بسیار زیادی می‌باشد. سرزمین بنگلادش بسیار حاصلخیز است به طوری که قسمت جنوب شرقی آن، از جنگل‌های خیزران پوشیده شده و همین ویژگی، امکان زندگی را برای جمعیت زیاد آن فراهم کرده است. واحد پول بنگلادش تاکا نام دارد و زبان رسمی آن بنگالی است.

زبان بنگالی از ریشه زبان‌های هندو آریایی است و خط مخصوص به خود را دارد. در این کشور «زبان انگلیسی» در آموزش عالی و دادگستری کاربرد زیادی دارد و طبقه متوسط و بالا از آن به‌عنوان زبان دوم استفاده می‌کنند. ۹۸ درصد از مردم این کشور از قوم بنگال هستند. این کشور که پیش از این پاکستان خاوری نام داشت در پی جنگ آزادی‌بخش بنگلادش، در تاریخ ۲۶ مارس ۱۹۷۱ به کمک هند از پاکستان باختری (پاکستان امروزی) جدا شد.

۸۹/۷ درصد از مردم بنگلادش مسلمان و اکثریت آن‌ها سنی مذهب هستند. ۹/۲ درصد از بنگلادشی‌ها نیز پیرو آیین هندو است. از آنجا که اسلام از نظر تاریخی توسط صوفیان به بنگلادش آورده شد پیروان طریقت‌های صوفی همچون دیوبندی و اهل حدیث نیز در این کشور حضور در چشمگیری دارند.

بنگلادش نهمین کشور پرجمعیت جهان و از پرتراکم‌ترین کشورها از نظر جمعیت است. بنگلادش بر روی زمین‌های حاصلخیز دلتای رود گنگ واقع شده و در معرض آسیب سیل‌ها، توفان و چرخندهای سالانه قرار دارد. ۸۲ درصد جمعیت بنگلادش به کشاورزی مشغولند و برنج و کنف از محصولات آنان است. براساس آخرین گزارش‌ها از بانک توسعه آسیایی، ۹۵ درصد از زنان در بنگلادش زیر خط فقر زندگی می‌کنند و با شرایط دشواری روبه‌رو هستند. از نظر جغرافیای سیاسی در محاصره کامل هند قرار دارد و به دلیل واقع بودن در شبه قاره هند، به شدت تحت تأثیر آن است و مهم‌ترین روابط در نظام بین‌المللی، را با هند دارد. بخش کوچکی از مرزهای زمینی این کشور نیز در اشتراک با برمه است. بنگلادش در موسیقی، معماری و مجسمه‌سازی و نقاشی پیشینه‌ای غنی دارد. ادبیات بنگالی از زبان و ادبیات فارسی تأثیر بسیاری گرفته است.

۲- بانکداری اسلامی در کشور بنگلادش

اولین بانک اسلامی بنگلادش با مسئولیت محدود در ماه اوت سال ۱۹۸۳ تأسیس شد. این بانک براساس قانون شرکت‌ها تشکیل شد و هدف آن بانکداری براساس شریعت اسلامی بود. و در مدت سه سال (۱۹۸۳-۱۹۸۵) این بانک فعالیت خود را به ۷ شهر و تعداد ۱۳ شعبه گسترش داد و در حال حاضر بیش از ۲۸۰ شعبه در سراسر بنگلادش دارد. از مهم‌ترین اهداف بانک‌های اسلامی بنگلادش آرایه خدمات بانکداری اسلامی بدون ربا در بازار مالی این کشور است. در کنار این هدف بزرگ، تحقق اهدافی چون جذب و هدایت اندوخته‌ها به سوی بخش‌های مولد، برقراری عدالت در تجارت و بازرگانی و حرکت به سوی استقرار نظام اقتصادی اسلامی در کشور و ارائه خدمات در هدف رشد اقتصادی مردم در نظر گرفته شده است.

به‌طور کلی، صنعت مالی اسلامی هم‌زمان با رشد و شکوفایی در جهان، در کشور بنگلادش نیز با استقبال بسیار خوبی از سوی مردم این کشور روبه‌رو شده است و از نظر رتبه‌بندی بنکر^۱، این کشور در سال ۲۰۱۲، رتبه نهم را از نظر دارایی‌های منطبق بر شریعت در میان سایر کشورها به‌خود اختصاص داده است.

۱-۲- روش‌های تجهیز منابع مالی

روش‌های تجهیز منابع بانک‌های اسلامی در بنگلادش براساس شریعت اسلامی شامل موارد زیر است:

- حساب جاری
- حساب سپرده با پیش آگهی ویژه PLS^۲
- حساب سپرده PLS
- حساب سپرده مدت‌دار PLS
- حساب جاری براساس ودیعه
- حساب PLS براساس مضاربه

^۱ Banker

^۲ PLS: Profit and Loss Sharing.

در این روش‌ها منابع سرمایه‌ای بانک از طریق صدور سهام تأمین می‌شود و دارندگان این سهام حق مدیریت دارند و در سود و زیان بانک شریک‌اند. این سهام قابل انتقال است.

۲-۲- شیوه‌های تخصیص منابع مالی

- روش‌های تخصیص منابع در نظام بانکداری اسلامی بنگلادش به شرح زیر انجام می‌شود
- مرابحه
 - مرابحه بیع مرجل (فروش اقساطی)
 - مشارکت با وثیقه‌گذاری (وثیقه در برابر هرگونه نقض قرارداد توسط مشتری اخذ می‌شود)
 - مشارکت رهن‌گذاری (ساز و کار آن مانند مشارکت بانک قراردادده می‌شود)
 - اجاره به شرط تملیک
 - مشارکت سهمی (حقوقی) و خرید سهام
 - قرض (وام بدون بهره با کارمزد)

۳- شکل‌گیری بانک گرامین

منشأ بانک گرامین را می‌توان در سال ۱۹۷۶ جست‌وجو کرد. پروفیسور محمد یونس سرپرست طرح اوضاع اقتصادی روستایی، در دانشگاه چیتاگونگ، اقدام به عرضه یک دوره تحقیقاتی کرده است که به بررسی امکان تخصیص یک نظام واگذاری تسهیلات اعتباری با هدف تأمین خدمات بانکی برای مردم روستایی کرد. این کار تحقیقاتی توانایی و قدرت خود را در منطقه جوبرا، روستایی در نزدیکی دانشگاه چیتاگونگ و تعدادی از روستاهای همجوار بین سال‌های ۱۹۷۶ تا ۱۹۷۹ به نمایش گذاشت. با پشتیبانی و حمایت مالی بانک مرکزی کشور بنگلادش بانک‌های تجاری و ملی، این پروژه به منطقه تانگالی (منطقه‌ای در شمال) رسید. این پروژه با کسب موفقیت در تانگالی به سایر مناطق کشور بنگلادش نیز گسترش یافت.

پروژه گرامین بانک در سال ۱۹۷۶ متولد شد و در سال ۱۹۸۳ تحت قانونی خاص به منظور ایجاد بانک مذکور به تصویب رسید و به بانکی رسمی تحت عنوان «گرامین بانک» که در زبان بنگالی به معنای «روستایی» یا «دهکده» است، تبدیل شد. از این رو گرامین بانک را می توان به «بانک دهکده» نیز تعبیر کرد. این ایده که از جویرا، دهکده کوچکی در بنگلادش) آغاز شد، به تدریج گسترش یافت و موجب شد تا بعدها شرکت های دیگری نیز در کنار گرامین بانک تأسیس شوند که از آن میان می توان به شرکت «گرامین فون» و «گرامین کام» اشاره کرد که توانسته اند فناوری تلفن همراه را به روستاهای بنگلادش بیاورند. نظریه اولیه این بانک در خصوص پرداخت وام های خرد و کوچک به تدریج توسعه بیشتری پیدا کرد و در حال حاضر حتی شامل «مؤسسات اجتماعی» نیز می شود.

موسسان بانک گرامین هدف از تشکیل آن را این گونه بیان کرده اند:

"گرامین بانک ارائه دهنده خدمات مالی به فقیران روستایی بنگلادش است. این خدمات عبارتند از وام، حساب پس انداز، برنامه های بازنشستگی و بیمه وام، هدف کلی گرامین بانک از بین بردن فقر است"

بانک گرامین بانکی معمولی است که با از بین بردن نیاز به وثیقه و ایجاد یک نظام بانکی براساس اعتماد متقابل، مسئولیت پذیری، مشارکت و خلاقیت در حال پیشرفت است. هرگز تصور نمی شد فعالیتی که در سال ۱۹۷۶ توسط پروفیسور محمدیونس و همکارانش مبنی بر توزیع وام هایی با مبلغ اندک (گرامین بانک) صورت گرفت، به بیش از حدود ۸ میلیون متقاضی وام گیرنده منجر شود. تعهد و شایستگی کارمندان و وام گیرندگان به آن ها این شهمت را داد که فعالیت خود را وسعت بخشند و هنگامی که نتیجه این کار، به ۱۸ میلیارد دلار وام و میلیون ها نفر متقاضی وام و... رسید، پیش بینی شد که کیفیت عرضه خدمات گرامین بانک به علت افزایش نفعات تنزل می یابد و دقیقاً عکس آن اتفاق افتاد.

۱-۳- اهداف بانک گرامین برای فقرا

هدف از تشکیل بانک گرامین به طور خاص، مبارزه با فقر و از بین بردن آن بود، بنابراین

اهداف کلی گرامین بانک را می توان به شرح زیر برشمرد:

اول- گسترش و عرضه تسهیلات بانکی به افراد فقیر
دوم- از بین بردن استثمار مردم فقیر توسط قرض‌دهندگان
سوم- ایجاد فرصت‌های خوداشتغالی برای تعداد کثیری از مردم بیکار روستاهای بنگلادش
چهارم- رهایی قشر آسیب‌پذیر به‌خصوص زنان، از انجام کارهای حقیرانه منزل و قرار دادن آنان در قالب یک فرمت سازمانی به‌طوری‌که بتوانند به‌طور مستقل فکر کنند و از عهده کارها برآیند.

۲-۳- ویژگی‌های بانکداری برای فقرا

- برای گرامین بانک ویژگی‌ها و مزیت‌های بسیاری بر شمرده‌اند که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- ۱- محیط فعالیت آن در روستاهاست
 - ۲- گسترش و عرضه تسهیلات بانکی به فقرا
 - ۳- ۹۶ درصد وام‌گیرندگان آنان را زنان تشکیل می‌دهند.
 - ۴- عدم درخواست وثیقه، ابزار حقوقی، ضمانت گروهی یا ایجاد بدهی مشترک، به‌طوری‌که برای اعطای وام، نیازی به درخواست وثیقه ندارد و همین امر کاهش هزینه‌های اداری را به‌دنبال خواهد داشت.
 - ۵- افزایش نرخ بازگشت وام و نرخ بازپرداخت آن، به بیش از ۹۸/۲۴ درصد به‌دلیل قرارگرفتن وام‌گیرندگان در گروه‌های کوچک کاری و آموزش تیم درخصوص نحوه مدیریت مالی به‌منظور دریافت وام بیش‌تر در مرحله بعدی
 - ۶- تأمین مالی ۱۰۰ درصد باقیمانده وام‌ها از محل سپرده‌های بانک
 - ۷- عدم دریافت وام یا هبه توسط بانک از سایر منابع از سال ۱۹۹۵ تاکنون
 - ۸- استفاده از نرخ بهره وام، کم‌تر از میزان تعیین شده توسط دولت و نرخ سپرده‌گذاری بالاتر
 - ۹- پرداخت وام با نرخ بهره صفر درصد به بینوایان به‌عنوان اعضاء
 - ۱۰- اعطای وام گروهی به‌جای اعطای وام به یک نفر
 - ۱۱- پرداخت وام ارزان قیمت جهت خانه‌سازی برای فقرا
 - ۱۲- پرداخت وام برای شرکت‌های تجاری کوچک

- ۱۳- اعطای بورس و وام تحصیلی
- ۱۴- تشکیل شبکه ارتباطی گرامین به عنوان شرکت‌های زیرمجموعه گرامین بانک
- ۱۵- پرداخت اقساط وام‌گیرنده در صورت مرگ وی توسط صندوق بیمه وام و استفاده بازماندگان افراد متوفی از بیمه عمر
- ۱۶- تأسیس صندوق بازنشستگی برای وام‌گیرندگان
- ۱۷- جبران خسارت وام پرداخت نشده از طریق تبدیل وام به «وام قابل انعطاف»
- ۱۸- ارائه خدمات تلفن به اعضا
- ۱۹- شرکت در انتخابات اعضای مدیریت گرامین بانک توسط اعضا
- ۲۰- بهره‌گیری از یارانه و فناوری اطلاعاتی و ارتباطی در نظام حسابداری بانک به منظور ظرفیت‌سازی نهادی در ساختار بانک و آسان‌سازی امور
- ۲۱- سیاست گشایش شعب جدید و افزایش روزافزون تعداد شعب و عرصه فعالیت آن
- ۲۲- عبور بیش از ۶۴ درصد از خانوارهای وام‌گیرنده از خط فقر و ایجاد فرصت‌های خوداشتغالی برای تعداد کثیری از مردم بیکار روستاها
- ۲۳- اعطای ستاره یا نشان برای دستاوردها به منظور تشویق شعبی که فعالیت‌های درخشانی برای وصول اهداف تعیین شده داشته‌اند.
- ۲۴- ارائه آموزش‌های تخصصی و کارورزی به وام‌گیرندگان
- ۲۵- شکل‌گیری و گسترش تعاملات اجتماعی

۳-۳- سهام‌داران و هیئت مدیره گرامین بانک

کلیه وام‌گیرندگان پس از پیوستن به بانک و استفاده از اعتبارات آن، واجد شرایط خرید سهام گرامین بانک می‌شوند. مردم فقیر روستایی از جمله سهام‌داران عمده گرامین بانک هستند. به طوری که ۹۴ درصد سهام آن متعلق به قرض‌گیرندگان بانک است و ۶ درصد باقیمانده در تملک دولت است.

بانک دارای ۱۳ نفر اعضای هیئت مدیره است که ۹ نفر اعضا از میان وام‌گیرندگان انتخاب می‌شوند و بقیه اعضا شامل: نماینده دولت، مدیرعامل بانک گرامین و دیگر افراد هستند. شایان ذکر است اعضای هیئت مدیره برای یک دوره سه ساله انتخاب می‌شوند.

۴-۳- وضعیت کنونی بانک گرامین

گرامین بانک تا مورخه هفتم می سال ۲۰۱۵ دارای ۸,۳۳۷,۲۳۳ میلیون نفر وام‌گیرنده بوده که ۱۲/۹۶ درصد آنان را زنان تشکیل می‌دهند و تعداد ۲/۵۶۸ شعبه دارد. گرامین بانک در ۸۱/۳۹۰ روستا خدمات ارائه می‌دهد. بدین ترتیب حدود ۹۳ درصد کل روستاهای بنگلادش را تحت پوشش خود قرار داده است.

نرخ بازپرداخت استقراض کنندگان گرامین بانک ۹۸/۲۴ درصد بوده است. (به عبارتی کم‌تر از ۲ درصد تسهیلات معوق شده و بقیه آن به‌موقع وصول می‌شود). این بانک ۱۰۰ درصد متکی به‌خود است، بدین معنا که ۱۰۰ درصد وجوهی که این بانک قرض داده برگرفته از پس‌اندازهای سپرده‌گذاران و وجوه (منابع مالی) آنان است.

هم‌اکنون الگوی بانک گرامین در بیش از ۵۸ کشور جهان مورد توجه و الگوبرداری قرار گرفته است. در میان آن‌ها نام کشورهای پیشرفته و ثروتمندی مانند آمریکا، کانادا، هلند و نروژ هم دیده می‌شود. گرامین بانک از جمله مؤسساتی است که ارائه‌دهنده خدمات تأمین مالی خرد با به‌کارگیری بهترین مدل کسب و کار است که براساس این شیوه، دریافت وام بدون وثیقه و تنها به اتکای روابط و مناسبات اجتماعی صورت می‌پذیرد.

این الگو اکنون به‌عنوان الگوی مناسب، برای جهان در حال توسعه، مورد استقبال قرار گرفته است. به‌طوری‌که در بسیاری از کشورها برنامه‌هایی از نوع گرامین در حال اجراست. این موضوع مورد توجه کشورهای توسعه یافته نیز قرار گرفته است؛ به‌عنوان مثال، در ایالات متحده حدود پانصد مرکز به اعطای این‌گونه وام‌ها اشتغال دارند. از سوی دیگر، در بریتانیا نیز این نوع پروژه‌ها در حال بررسی و اجرا می‌باشد. به این ترتیب کشورهای مختلف با بررسی وضعیت شرایط خاص خود و نیز ویژگی‌های فقرا هر یک با مبنا قرار دادن این ایده، شکل خاصی از گرامین بانک را تأسیس می‌کنند. به‌طور کلی امروزه، ایده‌های اعطای اعتبارات کوچک در بسیاری از کشورهای جهان انجام می‌شود. از سال ۱۹۹۵، گرامین بانک تصمیم گرفت هرگونه کمک خیریه‌ها را نپذیرد. زیرا بانک نیازی به پول‌های کمک‌کنندگان و یا وجوه دیگر ندارد، بلکه گرامین بانک برای پوشش هزینه‌ها متکی به خود است.

تأثیر مثبت گرامین بانک بر وام‌گیرندگان فقیر که قبلاً در بسیاری از مطالعات مستقل توسط سازمان‌های خارجی از جمله بانک جهانی، مؤسسه بین‌المللی تحقیقات سیاست غذایی و مؤسسه مطالعات توسعه بنگلادش انجام شده، مشهود است.

۳-۵- نقش کارکنان در گرامین بانک

در ساختار بانک گرامین بانکداران دوچرخه سوار نقش شتاب‌دهنده را ایفا می‌کنند. آن‌ها علاوه بر آنکه فعالیت‌های اداری و حسابرسی مربوطه به وام‌گیرندگان را انجام می‌دهند در هدایت و راهنمایی روستاییان و تشویق آن‌ها به فعالیت گروهی و منسجم‌ترکوشش می‌کنند و از این نظر که به راهنمایی روستاییان نیز می‌پردازند با کارمندان بانک‌های دیگر تفاوت‌هایی دارند.

کارآمدی نیروی انسانی؛ کاری به بزرگی بانک گرامین، تنها نمی‌تواند حاصل تلاش فردی معین یا مجموعه‌ای محدود از برنامه‌ریزان و پشت میز نشینان باشد، بلکه نیازمند کسانی است که به‌عنوان بازوی سطوح فوقانی مدیریت، روستاییان را بسیج و به تکاپو وا دارند. ایشان شتاب‌دهندگان یا کاتالیزورهایی هستند که مردم را به سازماندهی ترغیب می‌کنند و به تقویت و افزایش اثربخشی سازمان‌ها کمک می‌کنند.

محمد یونس درباره آن‌ها می‌گوید:

"بزرگ‌ترین دارایی ما کارکنان متعهد و فداکاری هستند که در سال‌ها ما آنان را گردهم آورده‌ایم. آن‌ها کسانی هستند که پاداش معنوی کار برای فقرا را تجربه می‌کنند، در شغل خود باقی می‌مانند و آن دسته‌ای که فاقد این ویژگی‌ها هستند این شغل را ترک می‌کنند ... در حالی که ایشان حقوق و مزایایی براساس همان شرایط کارکنان بانک‌های دولتی دریافت می‌کنند"

دلایل موفقیت این مجموعه را می‌توان در گفته‌های محمد یونس که در کتاب «دلایلی

برای امیدواری» آمده است را به‌شرح زیر بیان کرد:

اول - آشناکردن کارکنان در ابتدای امر با واقعیت زندگی فقرا و سختی کار جسمانی که این شغل به‌همراه دارد.

دوم - آموزش دائمی کارکنان از طریق مؤسسه‌ای که برای این منظور ایجاد شده است.
سوم - کارکنان به تفکر خلاقانه تشویق می‌شوند و در مراکز روستایی به‌طور مستقل تصمیم می‌گیرند. آنان فقط مجری طرح نیستند، بلکه به مثابه رهبران آنها هم هستند.
چهارم - بررسی عملکرد کارکنان به‌طور منظم صورت می‌گیرد و فرصت برای ترفیع وجود دارد.

پنجم - معادل ۱۰ درصد از سود شعب به‌عنوان پاداش تشویقی به کارکنان شعبه پرداخت می‌شود.

از این‌رو بانک از طریق آگاه کردن، آموزش مستمر، اعطای استقلال نظر، نظارت مداوم به‌همراه تشویق و تنبیه دارای کارکنانی کار آمد شده است که در موفقیت آن سهم بسزایی دارند.

بانک همچنین از دو طریق مشارکت فعال کارکنان خود را در سطوح مدیریتی مختلف فراهم آورده است:

الف- بخشنامه‌های گردشی: هنگامی که اداره مرکزی بانک تصمیم دارد سیاست و قوانین جدیدی را برای اداره بانک‌ها اتخاذ کند، پیش‌نویس قانون جدید را تهیه و برای رؤسای دوایر و مناطق ارسال می‌کنند تا ایشان به‌وسیلهٔ رایزنی با کارکنان تحت امرشان نظرات خود را برای کمیته تهیه قوانین ارسال کنند، نظرهای جدید ارسال شده پس از مطالعه، در تهیه پیش‌نویس دیگری اعمال می‌شود و دوباره این بخشنامه به دوایر و مناطق ارسال می‌شود و در صورت مقبولیت، تصویب و در غیر این صورت روال مذکور تکرار می‌شود. یا اینکه موضوع بخشنامه در همایش مدیران مناطق که سالی سه بار برگزار می‌شود مطرح و بررسی می‌شود.

ب- همایش‌ها: در این همایش‌ها نماینده دفتر مرکزی گزارشی درباره فعالیت‌ها و برنامه‌های آینده بانک را ارائه می‌کند. مدیران مناطق هم گزارش مربوط به فعالیت خود را به‌همراه برنامه‌های آتی تقدیم می‌کنند. در طول همایش نمایندگان دفتر مرکزی اجازه نقد عملکرد مدیران مناطق را ندارند و فقط به مدیران اجازه داده می‌شود که شکایت خود را از دفتر مرکزی مطرح کنند و علل و راه‌های رفع مشکلات مورد بحث

و بررسی قرار گیرد و پیشنهادها برای رفع مشکلات نه به عنوان دستور، بلکه به عنوان توصیه و سفارش به مدیران مناطق عرضه می‌شود. این رویکرد بانک در مشارکت دادن نیروهای خود، باعث مرتفع شدن بسیاری از تنش‌ها و سوءتفاهم‌ها می‌شود. به طوری که همه از آنچه که اتفاق می‌افتد باخبر هستند و خود را در موفقیت‌ها و شکست‌های بانک دخیل می‌دانند.

۳-۶- مشارکت مردم در بانک گرامین

مشارکت مردم در بانک گرامین از طریق زیر انجام می‌گیرد:

اول- سازماندهی گروه‌ها: در تعیین اعضای گروه‌های پنج نفره، بانک دخالت مستقیم ندارد و تنها، شرط نداشتن خویشاوندی و فقیر بودن آن‌ها را کنترل می‌کند. از آنجا که چنین گروه‌هایی در پاسخ به نیاز اعضاء و از طریق ابتکار خود آن‌ها (از پایین به بالا) و بدون دخالت مسئولان پدید می‌آیند، چشم‌انداز موفق‌تری را نسبت به گروه‌های تنظیم شده از بالا به پایین را خواهند داشت. اعضای چنین گروه‌هایی اعتماد بیش‌تری به یکدیگر دارند و در صورت بروز مشکل برای اعضاء برای یاری رساندن به او تلاش خواهند کرد.

دوم- مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها: در بانک گرامین تعیین مبلغ وام به جز در مرحله اول، از سوی وام‌گیرندگان صورت می‌گیرد که می‌بایست با موافقت گروه باشد. همچنین اخراج یا ابقای فرد خاطی در مجموعه با اعضای گروه است. البته گروه هم در مقابل تداوم بی‌انضباطی‌ها مسئول خواهد بود.

سوم- برخورداری جمعی از اطلاعات: برگزاری جلسات هفتگی با حضور تمامی گروه‌ها و کارمندان بانک در مرکز روستابه صورت علنی است. به این ترتیب اعضاء از آنچه اتفاق می‌افتد آگاه می‌شوند و قادر به ارزیابی موقعیت خود نسبت به دیگر اعضاء می‌شوند. جلسات علنی به شفاف بودن امور کمک می‌کند و از بی‌انضباطی ناشی از حس تبعیض جلوگیری می‌کند.

چهارم- مشارکت در مدیریت: نه نفر از اعضای هیئت مدیره از وام‌گیرندگان هستند که به مدت سه سال از سوی سایر اعضاء برای این منصب انتخاب می‌شوند. این امر باعث

انتقال دیدگاه اعضاء به بالاترین سطح تصمیم‌گیری در بانک گرامین می‌شود. با توجه به اینکه نه نفر از ۱۳ عضو هیئت مدیره روستایی هستند، از این رو نقشی که آن‌ها بازی خواهند کرد صوری یا کم اثر نخواهد بود.

۳-۷- تجهیز منابع مالی بانک گرامین

تا سال ۱۹۹۵ بانک گرامین با حمایت‌های مالی دولت و سایر مؤسسات خیریه بین‌المللی اقدام به تأمین مالی خود کرد. زیرا مردم فقیر توان سپرده‌گذاری و پس‌انداز را ندارند، لیکن از سال ۱۹۹۵ رفته رفته با کم کردن این کمک‌ها گرامین بانک از محل پس‌اندازهای اعضاء و وام‌گیرندگان که خود به آن‌ها آموزش داده‌اند اقدام به پرداخت تسهیلات کرده است و به‌عبارتی بی‌نیاز از کمک‌های مالی مؤسسات خیریه شد. گرامین بانک اقدام به جذب سپرده‌ها از بین وام‌گیرندگان و غیر وام‌گیرندگان می‌کند که برای عملیات تأمین مالی گرامین بانک کافی است.

۳-۸- تخصیص منابع مالی بانک گرامین

سازوکار اعطای تسهیلات

گرامین بانک که از سال ۱۹۷۶ شروع به فعالیت کرده است و در مدت زمان کوتاهی برای عرضه اعتبار خرد به زنان در گروه‌های کوچک، بسیار معروف شد. مهم‌ترین شروط دریافت وام برای مشتریان این بانک به قرار زیر بود:

الف - فقر مطلق یا درآمدی کم‌تر از یک دلار در روز

ب- انتخاب وام‌گیرندگان از بین فقیرترین گروه‌ها

ج- نگرتن وثیقه از وام‌گیرندگان

د- حضور اجباری متقاضیان در دوره‌های یک تا دو هفته‌ای پیش از دریافت وام

ه- تشکیل گروه‌های چند نفره از افراد متقاضی وام برای دستیابی به حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خود از طریق حمایت از توانایی‌های یکدیگر

در واقع این الگو، اعطای اعتبارات از طریق ایجاد اشتغال و فرصت کسب درآمد را بر تشکیل دارایی و در نتیجه رفاه مادی خانوارهای فقیر مؤثر می‌داند. برای غلبه بر مشکل نبود

وثیقه یا کسب اطلاعات درباره ارزش اعتبار، این ضرورت ایجاد شد تا اعضای گروه نشست هفتگی داشته باشند و بدین وسیله نظارت بر یکدیگر و ایجاد فشار برای بازپرداخت وام به بانک نیز به وجود آید. زنان بنگلادشی که بیشترین وام گیرندگان این بانک را تشکیل می دهند، در واقع خودگرداننده بانک و ضامن وصول وام در بانک هستند. به عنوان نمونه، یک گروه، درخواست وام دو نفر از اعضایش را که هر کدام به طور میانگین نیازمند ۲۵ تا ۱۰۰ دلار هستند، به بانک ارسال می کند. پس از ۵ هفته (بازپرداخت ۵ قسط) و پس از اینکه هر دو نفر با موفقیت اقساطشان را پرداخت کردند، دو نفر دیگر از اعضای گروه برای دریافت وام به بانک معرفی می شوند. سرانجام پس از پرداخت به موقع ۵۰ قسط توسط اعضای تیم، این بار افراد، اجازه دارند تا مبالغ بیش تری را به صورت فردی و نه گروهی دریافت کنند. حال در این مرحله، این بار بانک بدون توجه به دریافت درخواست وام از سوی افراد، به نزد آنان رفته و پیشنهاد پرداخت وام را به آنان می دهد.

به طور کلی روش های تخصیص منابع در گرامین بانک به چهار دسته اساسی تقسیم می شود که عبارت اند از:

- ۱- وام اساسی^۱
- ۲- وام مسکن^۲
- ۳- وام آموزش عالی^۳
- ۴- وام مبارزه با گدایی^۴

۱-۸-۳- وام های اساسی

این نوع وام ها برای بسیاری از وام گیرندگان فرصت های جدید شغلی ایجاد می کند، از این رو وام گیرندگان می توانند برای پیشرفت در کارشان به سرمایه گذاری در فرصت های کسب و کار اقدام کنند. لذا گرامین بانک با فراهم کردن این تسهیلات که به وام مشاغل کوچک معروف است، بدون محدودیت در اندازه آن با سرعت در حال پرداخت این گونه تسهیلات

¹The Basic Loan

²The Housing Loan

³The Higher Education Loan

⁴The Struggling Members (Beggars) Loan

می‌باشد. تاکنون تعداد ۸۴۵,۳۵۶,۵ نفر و در حدود ۴۰۶/۲ میلیون دلار تسهیلات در غالب وام مشاغل کوچک پرداخت شده است. (به‌طور متوسط هر نفر ۴۲۰ دلار) شایان ذکر است نرخ این‌گونه تسهیلات ۲۰ درصد است و تاکنون هفت دسته عمده از فعالیت‌های تأمین مالی شامل: مغازه مواد غذایی، داروسازی، مزارع لبنی، کالسکه خودکار، حمل و نقل، کسب و کار و سنگ برای ساخت و ساز را در بر گرفته است. وام‌های اساسی قابل تبدیل به وام‌های انعطاف‌پذیر می‌باشد. وام انعطاف‌پذیر وامی است که در صورت ناتوانی در بازپرداخت آن توسط وام‌گیرندگان با تغییر دادن مدت باز پرداخت آن به مدت بیشتر و اقساط کم‌تر شکل می‌گیرد تا وام‌گیرنده بتواند اقساط وام خود را به راحتی بازپرداخت کند، وام قابل انعطاف یک وام مستقل نیست، بلکه این تنها یک مسیر انحرافی برای وام‌های اساسی است. پایان سال ۲۰۱۳ نزدیک به ۱۰ درصد از وام‌گیرندگان از وام انعطاف‌پذیر استفاده کرده‌اند.

۲-۸-۳- وام مسکن

گرامین بانک که از همان سال ۱۹۸۴ شکل گرفته است برای وام‌گیرندگانی که مشتاق به ساخت یک سرپناه مناسب و معقول، لیکن ارزان قیمت بالای سر خود بوده‌اند یک برنامه بسیار محبوب و خوبی داشته است که براساس آن افراد با احساس غرور و افتخار، امنیت و با کمال احترام می‌توانند مالک خانه شوند. از این رو بانک گرامین برای رسیدن به رفاه اقتصادی و بهبود موقعیت اجتماعی مناسب فقرا اقدام به پرداخت وام مسکن فقرا کرد که براساس آن حداکثر وام برای هر وام‌گیرنده ۲۵ هزار تاکا (اندازه متوسط هر وام ۱۳,۰۵۷ تاکا و یا به عبارتی ۱۶۸ دلار است) در نظر گرفته شد، نرخ این‌گونه وام‌ها ۸ درصد و حداکثر مدت بازپرداخت آن پنج سال است. با این‌گونه تسهیلات افراد می‌توانستند به ساخت و ساز خانه‌های بسیار ساده و قابل سکونت برای خود اقدام کنند. شایان ذکر است تاکنون تعداد خانه‌های ساخته شده با وام مسکن فقرا ۳۹۸,۶۹۵ واحد است. همچنین این بانک به وام‌گیرندگانی که در بازپرداخت تسهیلات قبلی خود خوش حساب بوده‌اند وام مسکن پرداخت می‌کند.

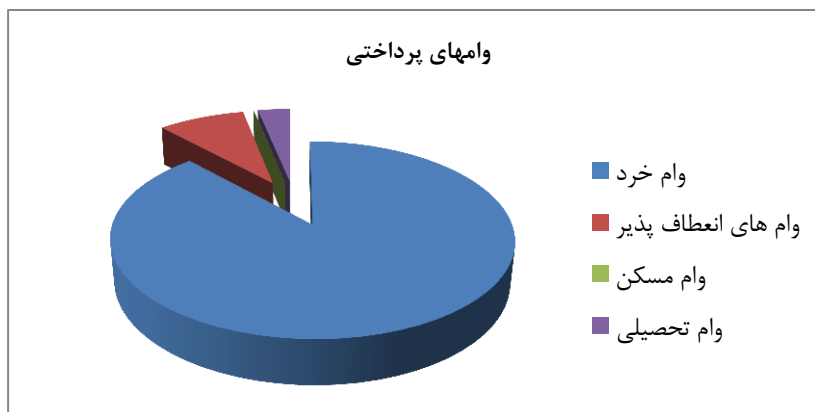
۳-۸-۳- وام آموزش عالی

از سال ۱۹۹۷ گرامین بانک پرداخت وام به کودکان با استعداد وام‌گیرندگان خود را برای کسب علم و دانش و تحصیل در آموزش عالی در رشته‌های پزشکی، مهندسی، کشاورزی و دیگر برنامه‌های آموزش عالی جهت تحصیلات تکمیلی (با درجه ممتاز) و سطوح کارشناسی ارشد آغاز کرده است. این وام شامل پوشش دادن همه هزینه‌های دانش‌آموزان از قبیل هزینه پذیرش، هزینه‌های دوره، هزینه لوازم‌التحریر، مواد غذایی، محل اقامت و سایر هزینه‌های مرتبط از آغاز تا پایان دوره تحصیلات است. نرخ وام در طول دوره مطالعه که در حدود ۳ تا ۵ سال طول می‌کشد صفر درصد بوده و پس از اتمام دوره مطالعه وام با نرخ ۵ درصد در سال بازپرداخت خواهد شد. تا کنون تعداد ۵۳,۲۹۶ نفر از این تسهیلات استفاده کرده‌اند. علاوه بر وام‌های آموزش عالی بانک کمک هزینه تحصیلی به ۲۳۰ هزار کودک اعضای بانک گرامین را برای پرداخت حق عضویت مدرسه، خرید کتاب و لوازم‌التحریر و ... پرداخت کرده است که طبق برنامه‌ریزی انجام شده حداقل ۵۰ درصد از پول کمک هزینه تحصیلی باید صرف دختران شود و ۵۰ درصد باقی مانده را به پسران و دختران براساس عملکرد کلی آنان داده شود. تاکنون تعداد ۲۰۵,۵۱۶ دانش‌آموز از این خدمات استفاده کرده‌اند.

۳-۸-۴- وام مبارزه با گدایی

آخرین چاره برای بقای یک فرد فقیر گدایی است، مگر اینکه او به جرم‌های مختلف یا دیگر اشکال با فعالیت‌های غیرقانونی مجبور شود تا برای زنده ماندن خود کار کند. در میان افراد بسیار فقیر و گدا نیز افراد کور، عقب مانده، بیمار و همچنین افراد مسن وجود دارند. گرامین بانک به‌طور انحصاری اقدام به یک برنامه خاص از سال ۲۰۰۲ برای مبارزه با گدایی کرده است که براساس آن طرح بیش از ۱۱۰ هزار گدا به این برنامه پیوسته‌اند و با تسهیلات پرداخت شده در این بخش تعداد ۲۰,۵۱۹ گدا، گدایی را ترک کرده‌اند و تعداد ۹۰۲۸ گدا به‌عنوان وام‌گیرندگان اصلی به گروه گرامین بانک پیوسته‌اند. تاکنون مبلغ ۱۷۰ میلیون تاکا تسهیلات در این بخش پرداخت شده که ۸۳ درصد آن بازپرداخت شده است، همچنین شایان ذکر است نرخ تسهیلات پرداختی در این بخش صفر درصد است.

نمودار شماره ۱: فراوانی تسهیلات پرداختی بانک گرامین



۳-۹- سایر خدمات بانک گرامین

۳-۹-۱- بانکداری برای فقرا در محل منزل آنان

برخلاف بانک‌های متعارف، گرامین بانک محل خدمات خود را به مرحله در منزل فقرا برای جلوگیری از کم‌رویی و ناراحتی مرتبط با آن قرار داده است، همه معاملات بانکی به جز پرداخت وام در جلسات وام گیرندگان که توسط مدیر مرکز بانک در مراکز روستاها برگزار می‌گردد انجام می‌شود. بانک شعبه‌های جدید و مورد نیاز خود را در روستاها و نزدیک به فقرا احداث می‌کند.

۳-۹-۲- بیمه عمر

در بانک گرامین وام گیرندگان با داشتن یک سهام از بانک تحت پوشش بیمه عمر قرار می‌گیرند و برای این بیمه عمر هیچ‌گونه حق بیمه‌ای پرداخت نمی‌کنند. در صورتی که هر یک از افراد تحت پوشش بیمه عمر فوت کند، بانک گرامین مبلغی در حدود ۱۴ تا ۱۶ میلیون تاکا (۱۷۰ تا ۲۱۰ هزار دلار) به‌عنوان مزایای بیمه زندگی به خانواده‌های متوفی پرداخت می‌کند. شایان ذکر است تاکنون تعداد ۱۷۰ هزار و ۳۳۳ نفر از وام‌گیرندگان فوت کرده‌اند که خسارات بیمه آن‌ها تماماً پرداخت شده است.

۳-۹-۳- بیمه وام‌ها

در این خدمت، در صورت فوت وام‌گیرندگان صندوق بیمه باقیمانده وام سررسید نشده متوفی را پرداخت می‌کند. تمام وام‌های پرداختی در برابر اخذ ۳ درصد از مبلغ وام بیمه می‌شوند. این مبلغ در حساب سپرده‌ای که به‌همین منظور افتتاح شده است نگهداری می‌شود. هم‌اکنون مانده این حساب ۱۱۶ میلیون دلار است و تعداد مرگ و میرهای وام‌گیرندگان ۳۵۰ هزار نفر بوده که این صندوق تاکنون در حدود ۵۵ میلیون دلار وام‌های سررسید نشده متوفی‌ها را پرداخت کرده است.

۳-۹-۴- وام آموزش و پرورش پرستاری برای دختران وام‌گیرندگان بانک گرامین

بانک گرامین برای کمک به دختر بچه‌های وام‌گیرندگان برای تضمین شغل آنان در خانه و خارج از کشور به ایجاد تسهیلاتی برای شرکت آنان در یک دوره دیپلم سه ساله در پرستاری و مامایی براساس استانداردهای بین‌المللی در کالج گرامین کالدونین پرستاری اقدام کرده است.

از میان ۱۷۵ دانش‌آموزی که برای این دوره ثبت نام کرده‌اند، تعداد ۳۸ دانش‌آموز در حال حاضر با موفقیت دوره را به پایان رسانده‌اند. تعداد ۲۳ نفر از آن‌ها در بیمارستان‌ها و درمانگاه‌های مختلف مشغول به کار شده‌اند و تعداد ۴ نفر از آن‌ها برای آموزش عالی در دانشگاه کالدونین گلاسکو اسکاتلند و ۷ دانش‌آموز دیگر در دوره کارشناسی پرستاری در بنگلادش ثبت‌نام کرده‌اند.

۳-۹-۵- بانک گرامین و خدمات تلفنی

یکی از چهار اپراتور تجاری تلفن‌های همراه بنگلادش گرامین فون است که با اعطای تلفن همراه به زنان فقیر روستایی گام شگفت‌انگیزی برداشت و از این طریق نسبت به کمپانی‌های دیگر پیشگام شد. گفتنی است، این شرکت اپراتورهای تلفن همراه خود را از میان وام‌گیرندگان بانک گرامین انتخاب می‌کند. این افراد استعداد شغلی خود را به‌نحو عالی به اثبات رسانده‌اند و با بازپرداخت به‌موقع وام، اعتباری کسب کرده‌اند.

تا سال‌های اخیر تلفن در بنگلادش برای اکثر مردم یک کالای لوکس غیرقابل تصور بود. حتی اگر شما در مناطق شهری که دارای سیم تلفن بود ساکن بودید، تلفن‌های بی‌سیم هزینه چندصددلاری داشت (به‌علاوه ضرورت پرداخت رشوه بزرگی برای دریافت تلفن) که حتی برای طبقات متوسط نیز خارج از توان مالی بود. نبودن تلفن به این معنا بود که اکثر فعالیت‌ها می‌بایستی به صورت شخصی انجام شود. زمان ارزشمند فقط برای رفتن به شهر و مذاکره با افراد مورد نظر تلف می‌شد. در این شرایط ارتباط طبقات فقیر با دنیا به‌طور ساده قطع بود. با یک اندیشه بکر و تکان‌دهنده، شرکت تله کام وابسته به بانک گرامین یک برنامه تجاری ساده را به اجرا گذاشت: «فراهم کردن یک تلفن همراه برای فقیرترین زنان در هر روستا» محمود یونس در سال ۱۹۹۵ اعلام کرد «تلفن همراه به چه درد فقیرترین زنان در روستاهای بنگلادش می‌خورد؟ خوب مشخص است، هر کس در روستا می‌خواهد تلفن بزند به وی مراجعه می‌کند.»

گرامین برآورد می‌کند که هر تلفن همراه در اختیار زنان امکان مکالمات تلفنی را تا بیش از ۱۰۰۰ نفر در روستا فراهم می‌کند؛ یعنی بیش از یک چهارم کل جمعیت روستا. با این طرح زنان روستایی به درآمد خوبی دست یافتند که گفتنی است که این رقم دو برابر درآمد سرانه ماهانه کشور است.

افراد بسیار فقیر می‌توانند قیمت کم‌تری پرداخت کنند. در اجرا برخی مکالمات تلفنی برای اخبار بد ممکن است رایگان باشد؛ اما برای اخبار خوب قیمت بیش‌تری دریافت می‌شود.

۶-۹-۳- وام‌های بدون وثیقه

از آنجایی که هدف گرامین بانک از تشکیل این بانک فقرزدایی و کمک به فقرا بوده و از طرفی افراد فقیر به‌علت نداشتن ضامن و وثیقه نمی‌توانستند از وام‌های بانکی استفاده کنند، از این رو در گرامین بانک وام‌گیرندگان بالقوه تشکیل یک گروه ۵ نفره می‌دهند و هر عضو باید یک جلسه آموزشی دو هفته‌ای را پیش از اینکه بتواند از دریافت وام مطمئن شود بگذراند و به‌دنبال جلسات آموزشی باید جلسات گروهی هفتگی را با مدیر بانک برگزار کند. بانک گرامین تکیه بر «وثیقه فشار» دارد به این معنی که برای بازپرداخت وام، فشار نیرومند اجتماعی بر اعضاء وجود دارد.

در واقع افراد گروه با خودکنترلی و هم کنترلی اعضای گروه و کمک به یکدیگر از معوق شدن وام‌ها جلوگیری کرده و با بازپرداخت به‌موقع وام‌ها همه افراد بهره‌مند می‌شوند و می‌توانند از وام‌های با مبالغ بیش‌تری استفاده کنند.

۷-۹-۳- راهکارهای نگرفتن وثیقه در بانک گرامین

بانک گرامین توانسته است با اتخاذ راهکارهایی بدون اخذ وثیقه که سنت بیش‌تر بانک‌هاست نرخ باز پرداخت نکردن را تا حد کم‌تر از ۲ درصد کاهش دهد. این رقم در مقایسه با وضع بسیاری از بانک‌های تجاری جهان ابتدا باور کردنی به‌نظر نمی‌رسد، لیکن واقعیتی بود که رخ داده است.

سازو کارهایی که به این نتیجه منجر شده‌اند عبارت‌اند از:

اول- ایجاد بدهی مشترک: الگوی اعطای وام در بانک گرامین از نوع بدهی مشترک اجباری است. که در این صورت همه اعضاء نسبت به وامی که به یک فرد از گروه داده می‌شود مسئول‌اند و تا زمانی که معوقه وام وجود دارد دسترسی به وام‌های آینده ممکن نیست و نوعی نظارت درون گروهی ایجاد می‌شود که فرد را مجبوره بازپرداخت وام می‌کند. در غیر این صورت باعث حذف او از مجموعه و کاهش موقعیت اجتماعی او در روستا می‌شود. استیگلیتز از این سیاست بانک گرامین به‌عنوان "نظارت هم‌تراز" یاد می‌کند که مسئولیت نظارت از بانک بر عهده روستاییان قرار می‌گیرد. او یادآور می‌شود در این حالت اگر چه هزینه نظارت بر عهده گروه خواهد بود، لیکن دستاوردهای آن بیش از تحمل مخاطره است.

دوم- ایجاد صندوق بیمه: همان‌طور که پیش‌تر گفته شد برخی از پس‌اندازهای اعضاء در صورت تخطی گروه از بازپرداخت وام به‌عنوان بدهی بانک کسر می‌شود.

سوم- ابزارهای تشویقی: استمرار پرداخت وام به افراد خوش حساب بعد از پرداخت آخرین بدهی و اعطای وام مسکن با مدت زمان باز پرداخت طولانی و بهره پایین‌تر به اعضای که حساب پاکیزه‌ای داشته‌اند، از سیاست‌های بانک بوده است.

چهارم - اقساط هفتگی برای باز پرداخت وام : هر اندازه دوره باز پرداخت وام طولانی باشد، وام گیرنده سعی می کند دلایلی برای باز پرداخت نکردن پیدا کند. مردم از بازپرداخت یکباره مقدار زیادی پول منجر هستند و اگر بتوانند راهی پیدا کنند سعی می کنند از بازپرداخت آن اجتناب کنند ... بانک گرامین میزان قسطها را بسیار پایین آورد و مقرر کرد که قسطها به صورت هفتگی پرداخت شود تا مانع روانی برای بازپرداخت وام نباشد.

۱۰-۳ - چهار ویژگی بارز در رویارویی با ریسک عدم باز پرداخت در بانک گرامین

چهار ویژگی اشاره شده در زیر، همگی، یک الگوی خدمت رسانی پایه برای جوامع فقیر فراهم می کنند. این الگوی پایه هم اکنون در دهها کشور دنیا آزمایش شده است. در مناطق شهری و روستایی، در کشورهای صنعتی و نیز در کشورهای بسیار فقیر. هر یک از این چهار ویژگی جزء الگوی بانک گرامین هستند که هم به عنوان یک کسب و کار پایدار و هم یک سرمایه گذاری اجتماعی موفق بوده است.

اول - قرض دادن پول به گروه های کوچک به جای افراد

دوم - هدف گذاری برای پرداخت بخش عمده وامها به زنان

سوم - فراهم کردن انگیزه از طریق وامهای مرحله ای

چهارم - نرخ بهره ای بالاتر از نرخ بهره رایج (و همچنان بسیار پایین تر از نرخ بهره نزول خواران)

۱۱-۳ - قرض دادن پول به گروه های کوچک به جای افراد

یک خصوصیت رایج در بسیاری از برنامه های پرداخت وامهای خرد، اعطای وام تنها به گروه های کوچک مردم و نه به افراد است. در گرامین بانک، وامها فقط به گروه های متشکل از ده تا بیست عضو پرداخت می شود و در نتیجه کل گروه طرف حساب بانک محسوب می شود. هر عضو از این گروه ها که معمولاً شغل مشابهی (مانند کشت غلات، تولید صنایع دستی یا نظایر آن) را انجام می دهد، طرح تجاری و شیوه کسب و کار خاص خودش را دارد، ولی اگر یک یا تعداد بیش تری از این افراد در بازپرداخت اقساط وام کوتاهی کنند، تعهد جمعی

به‌عنوان ضامن برای بانک عمل می‌کند. تا آنجایی که حتی اگر پروژه یک فرد شکست بخورد و برخی از قرض‌گیرندگان قادر به بازپرداخت نباشند، هنوز امکان دارد کل گروه، بدهی را مدیریت کند. از دیدگاه اقتصادی نیز این روش بانک را از تحت نظر گرفتن جداگانه تک تک قرض‌گیرندگان بی‌نیاز می‌کند؛ چرا که خود اعضای گروه، یکدیگر را تحت نظر می‌گیرند و برای این کار انگیزه لازم را دارند.

یک مزیت روشن برای وام دادن به «یک گروه» به جای «یک فرد»، این است که موجب ایجاد یک سازوکار حمایتی می‌شود. به عبارت دیگر اعضای گروه تشویق می‌شوند که پی در پی با هم ملاقات داشته و برای حل مشکلات کسب و کارهای‌شان به یکدیگر کمک کنند. از دیدگاه گرامین بانک هم مشاهده شده که اگر وام به گروه‌های کوچک داده شود، احساس مسئولیت جمعی در برابر وام‌ها، نظم پرداخت اقساط وام‌ها را به شدت افزایش می‌دهد. در این روش افراد خودشان گروه‌های پنج نفره تشکیل می‌دهند و بانک هیچ‌گونه دخالت مستقیمی ندارد و فقط شرط نداشتن خویشاوندی و فقیر بودن آن‌ها را کنترل می‌کند. سپس گروه، افراد را برای دریافت تسهیلات معرفی می‌کند و پس از پرداخت اقساط افراد قبلی که معمولاً ۱۰ قسط (۱۰ هفته) است، افراد جدید معرفی می‌شوند. همه اعضا نسبت به وامی که به یک فرد از گروه داده می‌شود مسئول اند و در صورت داشتن معوقه، دسترسی به وام‌های آینده ممکن نیست و نوعی نظارت درون گروهی ایجاد می‌شود.

۱۲-۳- وام‌هایی که مرحله به مرحله افزایش می‌یابند

روش معمول دیگری که توسط گرامین بانک به کار گرفته می‌شود، سیاست وام‌های مرحله‌ای است. به عبارت دیگر تمامی قرض‌گیرندگان باید با وام‌های کوچک شروع کنند و با بازپرداخت منظم اقساط این وام‌ها، شایسته گرفتن وام‌هایی با مبالغ بیش‌تر شوند. اعتبار فرد تنها تا زمانی معتبر است که تمامی دیگر اعضای گروه هم اقساط وام خود را منظم بازپرداخت کرده باشند. این سیاست کمک می‌کند که ظرفیت بازپرداخت هر فرد از طریق تجارب موفق قبلی او اندازه‌گیری شود. به‌طور سنتی سنجش اعتبار، شامل اندازه‌گیری مسئولیت‌پذیری و ثبات است و در روش وام‌های مرحله‌ای نیز از همین فلسفه برای سنجش

اعتبار استفاده می‌شود. به عبارت دیگر با این روش وام‌دهی، متقاضیان وام در غیاب سابقه اعتبار، می‌توانند پیشینه اعتباری برای خود ایجاد کنند. این نظم و ترتیب در بازپرداخت وام‌ها، انگیزه و مشوقی برای قرض‌گیرندگان است تا بتوانند در آینده از وام‌های بزرگ‌تری استفاده کنند. رایج است که متقاضیان وام، چندین بار از گرامین بانک وام‌های با مبالغ بسیار پایین دریافت می‌کنند تا بتوانند سابقه اعتباری خوبی برای خود ایجاد کرده و به واسطه این سابقه اعتباری خوب، بتوانند وام‌های با مبالغ بیش‌تر و برای دوره‌های طولانی‌تر دریافت کنند.

۱۳-۳- نرخ بهره بالا

از آنجایی که هزینه‌های مدیریتی وام‌های کوچک بالاست، سازمان‌هایی مانند گرامین بانک برای بقای خود یا باید کمک هزینه دریافت کنند و یا نرخ بهره بالایی داشته باشند. در ابتدا این امر ناسازگار با هدف این‌گونه سازمان‌ها در مبارزه با فقر به نظر می‌آمد، لیکن باید تأکید کرد که نرخ بهره سالانه حدوداً ۲۰ درصدی مربوط به وام‌های گرامین بانک، به نظر بسیار زیاد می‌آید. در حالی که در مقایسه با روش‌های موازی موجود کاملاً پایین هستند. یعنی در مقایسه با نرخ بهره‌ای که بهره‌خواران محلی درخواست می‌کنند، بسیار مناسب‌تر است و به درستی به همین دلیل است که انبوه روستانشینان بنگلادشی مایلند از گرامین بانک وام دریافت کنند. بانک گرامین نرخ بهره معادل سالانه ۲۰ درصد را در نظر گرفته است. در گذشته، برای اینکه نرخ بهره وام‌ها پایین‌تر بماند (برای سال‌ها نرخ بهره پایین‌تر از سطح پوشش هزینه‌های گرامین بانک بود)، این مؤسسه مجبور شد از کمک‌های مالی خیران استفاده کند. به هر حال بانک گرامین یک نمونه موفق است که از سال ۱۹۹۸ توانسته است با افزایش نرخ بهره وام‌های پرداختی خود، نیاز به استفاده از کمک‌های مالی بلاعوض را از بین ببرد.

۱۴-۳- هدف‌گذاری برای پرداخت بخش عمده وام‌ها به زنان

یک جنبه رایج و موفق الگوی مالی گرامین بانک، وام دادن به زنان است. تجربه کشورهای مختلف جهان نشان می‌دهد که زنان، به‌طور متوسط در بازپرداخت وام‌هایشان صادق‌تر و متعهدتر از مردان عمل می‌کنند. لیکن این مسئله، تنها دلیل گرامین بانک برای هدف‌گیری زنان نیست. مسئله مهم‌تر آن است که زنان بیش‌تر از مردان متعهدند که وام را برای بهبود کسب و کارشان مصرف کنند. تجربه نشان داده است که در بسیاری از موارد، مردان خانوارهای فقیر تمایل دارند بخشی از وام دریافتی را برای خود خرج کنند. در حالی که زنان، به‌طور میانگین تمایل بیش‌تری برای اختصاص هزینه به‌منظور بهبود استانداردهای زندگی خانواده و بچه‌هایشان و نیز اختصاص درآمدها برای تحصیل و سلامت فرزندان دارند. از آنجایی که درصد زیادی از فقیران جهان کودکان هستند، اگر به مادران و پرستارهای آن‌ها کمک شود، نیازهای این کودکان نیز بهتر برآورده می‌شود. همچنین زنان در بنگلادش توسط جامعه مورد غفلت قرار گرفته‌اند. بانک گرامین از این طریق فرصت خود اشتغالی و دسترسی به پول را برای توانمندسازی آنان فراهم کرده است. علاوه بر این، مطالعات نشان داده‌اند که توسعه بیش‌تر وقتی است که وام به زنان به جای مردان داده می‌شود، زنان بیش‌تر درآمد خود را برای بهبود شرایط زندگی خود و آموزش فرزندان خود مورد استفاده قرار می‌دهند.

به‌طور کلی می‌توان دلایل تمرکز گرامین بانک بر زنان را به دلایل زیر دانست:

- اول- موجب افزایش امنیت اقتصادی زنان در سطح خانواده شده است.
- دوم- تأثیر مثبتی در امکان ورود کودکان به مدرسه و ادامه تحصیل آنان با کیفیت بالاتر و حتی بهبود تغذیه آن‌ها دارد.
- سوم- افزایش خوداشتغالی زنان به‌علت فقیر بودنشان.
- چهارم- عملکرد خوب زنان در بازپرداخت وام که این امر موجب افزایش شمار تعاونی‌ها و فزونی وام و تسهیلات اعطایی از سوی بانک شده است

۱۵-۳- مقایسه تطبیقی عملکرد بانک گرامین با سایر بانکها

در بررسی روش کاری بانک گرامین که متفاوت با شیوه‌های کار دیگر بانکها است، مواردی مشاهده می‌شوند که با شیوه‌های کارکردی صندوق‌های قرض‌الحسنه نوین مشابه هستند. بنابراین طی مقایسه تطبیقی گرامین بانک با سایر بانکها نتایج به شرح زیر حاصل شد:

اول- بانک‌های معمولی به دارایی‌های تحت مالکیت شخص توجه دارند به طوری که هر چه وام‌گیرنده توان مالی بیشتری داشته باشد، می‌تواند وام بیشتری اخذ کند. در روش مورد استفاده توسط بانک گرامین، پرداخت وام براساس ارزیابی دارایی وام‌گیرنده نیست. بلکه به توان بالقوه‌ای که در فرد وجود دارد توجه می‌شود.

دوم- بانکها براساس وثیقه‌های ملکی و اوراق تجاری و مانند آن وام می‌پردازند، در حالی که بانک گرامین بدون نیاز به وثیقه اقدام به پرداخت وام می‌کند. در واقع این بانک معتقد است که اعتبار باید به‌عنوان یک حق بشری شناخته شود.

سوم- بانکها اغلب در مالکیت ثروتمندان و به‌ویژه مردان است؛ ولی گرامین بانک در اختیار فقرا و به ویژه زنان فقیر است، به طوری که ۹۶ درصد وام‌گیرندگان آن را زنان تشکیل می‌دهند.

چهارم- به حداکثر رساندن سود، بالاترین هدف بانکها به‌شمار می‌رود. در حالی که هدف بانک گرامین خدمت رساندن به فقرا، به‌خصوص زنان است و به آنها کمک می‌کند تا با فقر بجنگند. بنابراین، بانک بیش‌تر دارای اهدافی است که از دیدگاه‌های اقتصادی- اجتماعی سرچشمه می‌گیرد و نه تنها اقتصادی.

پنجم- بانک گرامین درصدد ارتقای وضعیت وام‌گیرندگان و اعطای حق مالکیت دارایی به آنان به‌خصوص زنان فقیر است، در حالی که در بانکداری متعارف وضع به‌گونه‌ای دیگر است.

ششم- برخلاف بانک‌های عادی که سعی دارند در مراکز تجاری شهرها متمرکز شوند، شعبه‌های بانک گرامین بیش‌تر در مراکز روستایی قرار دارند. به عقیده بانک، این بانک است که باید به‌سوی مردم برود نه مردم به‌سوی بانک.

هفتم- برخلاف بانک‌های عادی، در شیوه کاری بانک گرامین هیچ ابزار حقوقی بین وام‌دهنده و وام‌گیرنده وجود ندارد. در هیچ کجا تصریح نشده است که در صورت کوتاهی در بازپرداخت

وام‌گیرنده، وی را باید دادگاهی کرد در حالی که در بانکداری متعارف در صورت عدم باز پرداخت از ابزارهای حقوقی و وثیقه‌هایی که در قراردادهای ذکر کرده‌اند بهره می‌برند. هشتم- در بانک‌های معمولی گرفتن سود، جز در مواقع استثنایی، توقف ندارد. همچنین ممکن است جریمه سود وام، بسته به دوره بازپرداخت آن به چندین برابر اصل وام برسد. لیکن در بانک گرامین در هیچ شرایطی جمع کل سود از مبلغ وام تجاوز نمی‌کند و هیچ جریمه‌ای هم به آن تعلق نمی‌گیرد.

نهم- بانک‌های معمولی نسبت به شرایط وام‌گیرنده پس از گرفتن وام بی تفاوت هستند. لیکن برعکس، بانک گرامین توجه زیادی به نظارت بر مسائل معیشتی و اجتماعی دارد. حتی بانک به آن‌ها کمک می‌کند تا منابع مالی برای بازنشستگی یا سایر پس‌اندازها را فراهم کند. دهم- در بانک‌های معمولی وام با سود مرکب محاسبه می‌شود. در حالی که در گرامین بانک محاسبه سود به شکل ساده انجام می‌شود.

یازدهم- در صورت فوت وام‌گیرنده، بانک گرامین از خانواده متوفی طلب بقیه وام را نمی‌کند. بلکه با استفاده از برنامه بیمه، تمام مبلغ باقی مانده با سود آن پرداخت می‌شود. بدین ترتیب هیچ‌گونه بدهی به خانواده متوفی منتقل نمی‌شود. در حالی که در بانکداری متعارف برای وصول باقیمانده وام از طریق ضامن‌ها و وثیقه‌ها اقدام می‌کنند. دوازدهم- در بانکداری متعارف هیچ‌گونه آموزشی قبل و بعد از پرداخت وام وجود ندارد در حالی که در گرامین بانک وام‌گیرندگان قبل از اخذ تسهیلات می‌بایست حداقل به مدت دو هفته در کلاس‌های آموزشی شرکت کنند. و همچنین پس از اخذ وام نیز در کلاس‌های گروهی شرکت می‌کنند.

سیزدهم- در بانک‌های متعارف سهام‌داران و اعضای هیئت مدیره مستقل از وام‌گیرندگان هستند، در حالی که در بانک گرامین وام‌گیرندگان با دریافت مبلغ مشخصی وام جزو سهام‌داران بانک شده و حتی می‌توانند به عضویت هیئت مدیره نیز برسند. چهاردهم- گرامین بانک به فعالیت‌های گروهی و پرداخت تسهیلات به گروه توجه دارد در حالی که در بانکداری متعارف هر کس خود شخصاً مسئول تسهیلات اخذ شده است. پانزدهم- از این رو به‌طور خلاصه می‌توان مقایسه تطبیقی بین گرامین بانک با سایر بانک‌های متعارف را در جدول زیر مشاهده کرد:

جدول شماره ۱: مقایسه تطبیقی شرایط دریافت وام بین بانک گرامین و سایر بانکها

بانکداری متعارف	گرامین بانک
بانکها به داراییهای تحت مالکیت شخص توجه دارند (قاعده C۵)	پرداخت تسهیلات براساس توان بالقوه افراد
اخذ وثیقههای ملکی، اسناد تجاری و مانند آن	عدم نیاز به وثیقه در پرداخت تسهیلات
هدف اصلی به حداکثر رساندن سود	هدف اصلی خدمت رساندن به فقرا، به خصوص زنان
تمرکز شعب در مراکز تجاری شهرها	تمرکز شعبه‌های در مراکز روستاها
وجود ابزارهای حقوقی دقیق و کامل	نبود ابزار حقوقی بین وام‌دهنده و وام‌گیرنده
در بانکهای معمولی گرفتن سود، جز در مواقع استثنایی، توقف ندارد	در هیچ شرایطی جمع کل سود از مبلغ وام تجاوز نمی‌کند.
بی‌تفاوت بودن پس از گرفتن وام	توجه زیادی به نظارت بر مصرف وامها
اقدام از طریق وثیقه‌ها	وجود صندوق بیمه وام و پرداخت تعهدات در صورت فوت وام‌گیرنده
محاسبه سود به صورت مرکب	محاسبه سود به صورت ساده
بانکها اغلب در مالکیت ثروتمندان و به‌ویژه مردان است	گرامین بانک در اختیار فقرا و به خصوص زنان فقیر است

۱۶-۳- شرکت‌های وابسته به بانک گرامین

هم اینک تعداد ۲۵ شرکت گرامین وابسته به بانک گرامین وجود دارد که هدف آنها بهبود بخشیدن به وضعیت زندگی فقراست، بی‌گمان هیچ‌کدام از آنها توسط گرامین بانک تأمین مالی نمی‌شوند، بلکه شرکت‌ها براساس کارایی و توانایی‌های متکی بر خود به فعالیت پرداخته و هرکدام به صورت مستقل عمل می‌کنند. تمام شرکت‌های گرامین یک هدف مشترک دارند و آن کاهش فقر است. آنان به ارائه خدماتی از قبیل خدمات بانکی، مراقبت‌های بهداشتی، آموزش و پرورش، انرژی، مخابرات، خدمات راه‌حل‌های کسب و کار و فناوری اطلاعات و ارتباطات به فقرا می‌پردازند. (اسامی شرکت‌ها در پیوست ارائه شده است)

۱۷-۳- چالش‌های آینده بانک گرامین

بانک گرامین در آینده با چالش‌هایی روبه‌روست که به برخی از این چالش‌ها اشاره می‌کنیم:

اول- بنگلادش متأثر از تکانه‌های زیست محیطی، مانند سیل‌های شدید است که آزمونی برای مقاومت وام‌گیرندگان گرامین و خود گرامین است. با توسعه نهادهای اعتباری کوچک و ورود بنگاه‌های جدید خصوصی و نیمه‌خصوصی به بازار، رقابت بین نهادهای اعتباری در حال افزایش است. تطبیق دادن با این محیط جدید یک چالش خواهد بود.

دوم- چالش‌های فرهنگی نیز اهمیت دارند. افزایش درآمد زنان، احترام به نقش زنان و فضای تجاری سبب برخی واکنش‌ها در فرهنگ محافظه‌کارانه اسلامی روستاهای بنگلادش شده است که انتظار می‌رود زنان از فعالیت‌های اجتماعی جدا باشند. بانک گرامین و سایر برنامه‌ها مانند مدارس غیرسنتی که به‌وسیله براک اداره می‌شود چالشی در مقابل این وضعیت موجود سنتی است که مردان در آن به‌طور سنتی ریاست دارند. مواردی مانند آتش‌سوزی مدارس و اخراج زنان از روستاهایشان و حتی آسیب رساندن به آنان برای به چالش کشیدن هنجارهای فرهنگی سنتی (از جمله شرکت در فعالیت‌های بازار) وجود داشته است. یونس می‌گوید که برخی شوهران، گرامین را به‌عنوان تهدیدی برای حاکمیت خود تلقی می‌کنند. در برخی موارد «شوهران فکر می‌کنند که ما به آن‌ها توهین می‌کنیم و خانواده آن‌ها را نابود می‌کنیم» و به‌همین دلیل علت بعضی از طلاق‌ها، وامی است که زنان دریافت کرده‌اند. یک روحانی بنیادگرا در داکا ادعا کرده است که «ما هیچ مخالفتی با بهبود زندگی زنان نداریم؛ اما انگیزه‌های بانک گرامین و سایر سازمان‌ها کاملاً متفاوت است، آنان می‌خواهند اسلام را نابود کنند و این کار را از طریق زنان و کودکان انجام می‌دهند.» آینده بانک گرامین بستگی به واکنش خلاق به این فضای مشکل‌تغییر اقتصادی و فرهنگی دارد.

۱۸-۳- آموزش تصمیم‌های شانزده گانه به بانک گرامین

اعضای گروه‌های گرامین بانک در موضوع‌های عملی مانند: روش‌های بانکداری، برنامه پس‌انداز گروه، نقش مدیر اصلی و مدیر گروه و حتی چگونگی درج امضاها، آن‌ها آموزش می‌بینند.

افزون بر این، آموزش یک جزء اخلاقی دارد که براساس اصول شانزده‌گانه بانک‌ها که به «تصمیمات» مشهور است تأکید دارد که به‌وسیله هر عضو توافق می‌شود. این تصمیم‌ها در یک همایش ملی متشکل از یکصد مدیر اصلی زن در سال ۱۹۸۴ فرمول‌بندی شد. آنان بر کمک‌های دو جانبه و سایر ارزش‌های نوین، از جمله انضباط شخصی و تلاش سخت و بهداشت تأکید کرده‌اند.

یک بحث عمده در مورد اعتبارات خرد، مربوط به این است که آیا نهادهای اعتبارات خرد باید خود را محدود به وام‌دهی کنند یا باید در سایر فعالیت‌های توسعه اجتماعی نیز درگیر شوند. بانک گرامین که از نظر فنی، نوعی بانک است و نه یک سازمان غیردولتی معمولاً در میان نهادهای کوچک گروه‌بندی می‌شود، لیکن تصمیم‌های شانزده‌گانه نشان می‌دهد که یک عنصر اجتماعی بسیار گسترده‌تری در بانک گرامین وجود دارد. تصمیم‌های ۱۶ گانه به تمام جنبه‌های یک زندگی ایده آل توجه دارد و تلاش می‌کند یک فرهنگ قوی را زمینه‌سازی کند.

در زیر تصمیم‌های ۱۶ گانه گرامین بانک برای آشنایی بیش‌تر آورده شده است:
 یک- ما باید به‌دنبال پیشبرد چهار اصل گرامین بانک باشیم: نظم و انضباط، وحدت، شجاعت و کار سخت که در تمام جنبه‌های زندگی کاربرد دارد.^۱

دو- ما باید رفاه و کامیابی را برای خانواده‌هایمان بیاوریم.^۲
 سه- ما نباید در خانه‌های ویران زندگی کنیم، ما باید در اولین فرصت برای ساخت خانه‌های جدید اقدام کنیم.^۳
 چهار- ما باید در تمام طول سال اقدام به کاشت و رشد سبزیجات کنیم و تعدادی از آن‌ها را بخوریم و باقیمانده مازاد آن را بفروشیم.^۴

¹ We shall follow and advance the four principles of Grameen Bank --- Discipline, Unity, Courage and Hard work – in all walks of our lives.

² Prosperity we shall bring to our families.

³ We shall not live in dilapidated houses. We shall repair our houses and work towards constructing new houses at the earliest.

⁴ We shall grow vegetables all the year round. We shall eat plenty of them and sell the surplus.

پنج- ما باید در فصل کشت تا جایی که ممکن است بذر و نهال‌های بکاریم.^۱

شش- ما باید برنامه‌ای برای کوچک نگه داشتن خانواده‌هایمان داشته باشیم، ما باید هزینه‌های خود را به حداقل برسانیم و مراقب سلامتی خود باشیم.^۲

هفت- ما باید کودکان تحصیل کرده داشته باشیم و مطمئن باشیم که برای آن‌ها پول کافی جهت پرداخت هزینه تحصیلات به دست آوریم.^۳

هشت- ما باید همیشه فرزندانمان و محیط زیست خود را تمیز نگه داریم.^۴

نه- ما باید توالت ساخته و از آن استفاده کنیم.^۵

ده- ما باید از آب لوله کشی بنوشیم و اگر موجود نبود، حتماً آن را بجوشانیم یا از زاج بابت ضد عفونی استفاده کنیم.^۶

یازده- ما نباید در ازدواج فرزندان پسرمان هیچ جهیزیه‌ای درخواست کنیم و همچنین نباید در مراسم عروسی دخترانمان جهیزیه‌ای بدهیم، ما باید تمرکز بر رهایی از نحسی دریافت جهیزیه داشته باشیم، ما نباید اقدام به ازدواج کودکانمان کنیم.^۷

دوازده- ما نباید هیچ بی‌عدالتی، به کسی را تحمیل کنیم و همچنین نباید اجازه دهیم کسی نیز این کار را انجام دهد.^۸

سیزده- ما باید جمعاً متعهد شویم که سرمایه‌گذاری‌های بزرگ‌تر برای درآمد بالاتر داشته باشیم.^۹

¹ During the plantation seasons, we shall plant as many seedlings as possible.

² We shall plan to keep our families small. We shall minimize our expenditures. We shall look after our health.

³ We shall educate our children and ensure that they can earn to pay for their education.

⁴ We shall always keep our children and the environment clean.

⁵ We shall build and use pit-latrines.

⁶ We shall drink water from tubewells. If it is not available, we shall boil water or use alum.

⁷ We shall not take any dowry at our sons' weddings, neither shall we give any dowry at our daughters wedding. We shall keep our centre free from the curse of dowry. We shall not practice child marriage.

⁸ We shall not inflict any injustice on anyone, neither shall we allow anyone to do so.

⁹ We shall collectively undertake bigger investments for higher incomes.

چهارده- ما باید همیشه آماده برای کمک به یکدیگر باشیم. اگر کسی در سختی است، همه ما باید به او کمک برسائیم.^۱

پانزده- اگر ما بدانیم که در جایی نظم و انضباط نقض شده است، باید به آنجا رفته و آن موضوع را برگردانیم.^۲

شانزده- ما باید در فعالیت‌های اجتماعی گروهی به‌عنوان عضوی مشارکت داشته باشیم.^۳

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بانک گرامین روند بانکداری سنتی را دگرگون کرده است و سامانه‌ای بر پایه اعتماد دوسویه، نظارت شدید، پاسخگویی، مشارکت و خلاقیت ایجاد کرده است. از نظر بانک گرامین، اعتبار یک عامل تسریع‌کننده فرآیند توسعه به‌شمار می‌رود. اعتبار عامل توانمندسازی در توسعه شرایط اقتصادی- اجتماعی تنگدستان که در بیرون از قلمرو خدمات بانکداری متعارف بسر می‌برند، شمرده می‌شود. زیرا شرط گرو گذاشتن به‌شکل سنتی، هرگونه حق دسترسی برابر به اعتبار از سوی تنگدستان را با تنگنا روبه‌رو می‌سازد و آن‌ها را از بهره‌مندی از چرخه اقتصاد و سرمایه‌گذاری و مزایای آن باز می‌دارد.

با این شیوه کمک‌های حمایتی مصرفی و یارانه‌ای و احتمال بازگشت فقرا به چرخه پیچیده فقر به‌شدت کاهش یافته و در بسیاری از این موارد، در پرتو حمایت‌های هدفمند و تسهیل‌گری نهادهای توسعه‌ای، فقر را از بین می‌برد. این امر موجب شد تا دستاورد بانک گرامین در پرتو موفقیت‌های فزاینده و در یک فرآیند تکاملی به الگویی جهانی و مرکز ثقل شبکه جهانی مؤسسات و افرادی بدل شود که اقتصاد خرد و گردش اعتبارات را راهی مؤثر برای فقرزدایی و توسعه می‌پندارند و در عمل آن را به کار گرفته‌اند.

¹ We shall always be ready to help each other. If anyone is in difficulty, we shall all help him or her.

² If we come to know of any breach of discipline in any centre, we shall all go there and help restore discipline.

³ We shall take part in all social activities collectively.

در ایران نیز تشکل‌های بخش خصوصی و نهادها و تشکل‌های مردمی مانند صندوق‌های قرض‌الحسنه می‌توانند تجربه‌ها و روش‌های نوین و مؤثر پرداخت وام خرد را در اختیار مشتریان خود قرار دهند.

از این رو از آنجا که دستورات اسلام مبتنی بر کمک به فقرا و فقرزدایی است، می‌توان با الگوبرداری مناسب از تجربه گرامین بانک و اجرای آن در نظام بانکداری کشور در کاهش فقر در کشورمان و حتی از بین بردن آن گام اساسی برداشت. بنابراین پیشنهادهای زیر نیز می‌تواند ما را در پیشبرد اهداف فوق یاری کند:

الف- طراحی یک نظام جامع و در عین حال ساده آموزشی قبل از اخذ هرگونه تسهیلات در نظام بانکداری کشور برای آشنایی وام‌گیرندگان با تسهیلات و کمک به آن‌ها در مصرف و تخصیص بهینه آن.

ب- ایجاد سازوکارهای صحیح اجتماعی جهت هم‌کنترلی افراد نسبت به یکدیگر و ایجاد فرهنگ‌سازی مناسب برای کمک افراد به یکدیگر در بازپرداخت به‌موقع اقساط.

ج- توجه به اصل نظارت بر تسهیلات بانکی حتی پس از پرداخت تسهیلات.

د- تمرکز بر پرداخت تسهیلات خرد جهت افزایش سطح رفاه جامعه.

ه- ایجاد ابزارهای تشویقی مانند استفاده از تسهیلات بیشتر، نرخ کم‌تر در تسهیلات، مدت بازپرداخت بیشتر و ... برای افرادی که اقساط خود را به‌موقع پرداخت کرده‌اند.

و- ایجاد شرکت‌های بیمه‌ای جهت بیمه کردن تسهیلات.

ز- ایجاد شرکت‌های تخصصی واسطه‌ای برای ایجاد و راه‌اندازی و تشکیل کارگاه‌های کوچک و واگذاری آن‌ها به افراد متقاضی تسهیلات جهت کار به‌جای پرداخت وجه تسهیلات به آنان.

کتابنامه

الف. فارسی

ترجمه متن سخنرانی محمد یونس در مراسم دریافت جایزه نوبل، با عنوان: *آیا می‌توانیم فقر را به موزه‌ها بفرستیم؟*، در صفحات ۲۸ و ۲۹ روزنامه دنیای اقتصاد (۱۸ آبان ۱۳۹۰) منتشر شده به آدرس اینترنتی زیر:

http://www.donyaeeqtesad.com/Default_view.asp?@=۲۷۶۹۳۴ سایت رویکرد

۱۳۹۳/۲۰/۰۸ به آدرس <http://www.rooykard.ir/fa/doc/report/۱۳۰۱> سایت گرامین بانک به آدرس www.GrameenBank.com

غلامرضا اسکندری: *بانکداری فقر*، سایت اتحاد جنوب، ۲۸ آبان ۱۳۹۱. آدرس اینترنتی: <http://www.ettehadjonoub.ir/fa/posts/۲۷۰۶>

فرزانه فراشی، *گرامین بانک و مبارزه با فقر*، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۱۶۴۴ به تاریخ ۲۷/۷/۸۷، صفحه ۹. آدرس اینترنتی: <http://www.donya-e-۴۷۷۲۴۰> [eqtesad.com/news/](http://www.donya-e-eqtesad.com/news/)

مایکل تودارو: *تجربه موفق یک اقتصاددان در فقرزدایی*، ترجمه غلامعلی فرجادی، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۱۶۲. تاریخ ۳/۶/۸۹، صفحه ۲۸. آدرس اینترنتی: <http://www.donya-e-eqtesad.com/news/۶۲۰۲۱۱>

متیو روبن: *مروری بر تجربه موفق گرامین بانک در بنگلادش*، مترجمین: مینا طاهری و مهدی صمیمی، روزنامه دنیای اقتصاد، ۲۵ بهمن ۱۳۹۰. آدرس اینترنتی: <http://donya-e-eqtesad.com/news/437439>

محمد یونس: *دانشنامه الکترونیکی ویکیپدیا*. آدرس اینترنتی: محمد یونس <http://fa.wikipedia.org/wiki>

نظام جامع اطلاع‌رسانی اشتغال <http://jobportal.ir> عنوان - بانک گرامین را بشناسیم نویسنده: مایکل تودارو - دکتر غلامعلی فرجادی